

30.11.2004

2752/2/04

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kirsti Kurki-Suonio

Valtioneuvostolle

Asia:

VALVOTTUJEN TAPAAMISTEN JÄRJESTÄMINEN

1

Valvotut tapaamiset

Tuomioistuimissa on yleistynyt tapa määrätä lapsen tapaamisoikeus toteutumaan valvottuna. Näin on ollut esimerkiksi tapauksissa, joissa perheessä on esiintynyt väkivaltaa tai joissa vanhempien välit ovat muusta syystä kärjistyneet niin, että lapsen lähihuoltaja pelkää lapsen turvallisuuden olevan uhattuna tapaamisten aikana. Valvonnan tarve on saattanut perustua myös lapsikaappauksen uhkaan. Valvoja on voinut olla tapaamisessa myös tukemassa lasta, joka on vieraantunut vanhemmastaan sen vuoksi, että säännöllistä yhteydenpitoa ei ole ollut. Tavallisin tilanne onkin, että tapaamisia valvotaan sellaisen siirtymävaiheen aikana, jonka kautta lapsi ja vanhempi voivat siirtyä tavanomaisiin tapaamisiin. Valvonta on ilmeisesti mahdollistanut tapaamiset monissa sellaisissa tilanteissa, joissa ne eivät muuten olisi onnistuneet.

Lapsen ja vanhemman välisistä valvotuista tapaamisista ei ole erityissäännöksiä lainsäädännössä. Niiden määrääminen on perustunut lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 9 §:n 3 momentin säännökseen, jonka mukaan tuomioistuimen tulee tapaamisoikeudesta päättäessään antaa tarkemmat määräykset tapaamisen ja luonapidon ehdoista.

2

Valvottujen tapaamisten merkitys perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta

Lapsen ja vanhemman välisen tapaamisoikeuden on katsottu kuuluvan perhe-elämään ja tapaamisoikeus onkin sen vuoksi turvattu perus- ja ihmisoikeutena (perustuslain 10 §, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla ja lapsen oikeuksien sopimus 9 artikla).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi ratkaisussaan Hokkanen v. Suomi (23.9.1994), että Suomi oli rikkonut valittajan oikeutta perhe-elämään, kun viranomaiset eivät muun muassa olleet täytäntöön valittajan tapaamisoikeutta tyttärensä kanssa. Samassa yhteydessä tuomioistuin katsoi,

että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla voi velvoittaa viranomaiset myös positiivisiin toimenpiteisiin yksilön oikeuksien turvaamiseksi. Myös esimerkiksi ratkaisussa *Kosmopoulou v. Kreikka* (5.2.2004) tuomioistuin totesi vanhemman ja lapsen välisen tapaamisoikeuden kuuluvan artiklan tarkoittamaan perhe-elämään ja että viranomaisten tuli sen vuoksi ryhtyä kaikkiin toimenpiteisiin, jotta lapsen edun mukaisesti katsottu lapsen ja vanhemman välinen tapaamisoikeus toteutuisi. Nähdäkseni tapaamisten järjestäminen valvottuina saattaisi olla toimenpide, joka voisi ainakin osaksi täyttää edellä mainitun positiivisen toimintavelvoitteen.

Julkisella vallalla on velvollisuus edistää myös lapsen turvallisuutta. Lapsen oikeuksien yleissopimus velvoittaa sopimusvaltioita ryhtymään kaikkiin asianmukaisiin toimenpiteisiin lainsäädännön, hallinnon ja koulutuksen alueella lapsen suojelemiseksi kaikenlaiselta väkivallalta, pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai hyväksikäytöltä siten kuin sopimuksen 19 artikla edellyttää.

Käräjätuomari Maija Auvisen ja lastenpsykiatrian erikoislääkärin Matti Kaivosojan mukaan oikeuskäytännössä valvonnan perusteena on ollut vanhemman perusteltu syy pelätä lapsen fyysisen tai psyykkisen terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin olevan uhattuna. Tuomioistuimet ovat heidän mukaansa määränneet tapaamisia valvotuksi esimerkiksi silloin, kun vanhempi on tuomittu lapseen kohdistuvasta väkivallasta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Myös vanhemman alkoholi-, huume- tai mielenterveysongelma on heidän mukaansa voinut muodostaa perusteen sille, että lapsen hyvinvointi tapaamisten aikana on katsottu aiheelliseksi turvata määräämällä tapaamiset valvotuksi. Näiden asiantuntijoiden tehtävänä oli selvittää sosiaali- ja terveysministeriön toimesta pikkutyön kuolemaan johtaneen tapauksen olosuhteet ja tehdä ehdotuksia viranomaisten toiminnan kehittämiseksi. He suosittivat raportissaan muun muassa valvottuja tapaamisia koskevan lainsäädännön säätämistä lapsen turvallisten tapaamisten edistämiseksi (*Auvinen – Kaivosoja: Lapsen turvallisuus komplisoituneessa huoltoriidassa, Erityisselvitys sosiaali- ja terveysministeriölle 30.1.2003, s. 29, 33 ja 34*).

3

Havaintoni valvonnan järjestämisestä

Olen vuosien 2002 ja 2004 kuluessa tarkastanut muun muassa kuntien sosiaalitoimia. Selvitin näiden tarkastusten yhteydessä myös sitä, oliko kunnissa mahdollisuuksia lasten ja vanhempien välisiin tapaamisiin valvottuina. Tämän esityksen liitteenä on yhteenveto näillä tarkastuksilla tehdyistä havainnoista valvottujen tapaamisten järjestämisestä.

Tarkastuksiin perustuvien havaintojeni mukaan monet kunnat järjestävät valvontaa lasten ja vanhempien välisiä tapaamisia varten joko itse tai ostopalveluna valvontaa tarjoavilta järjestöiltä. Tapaamisten valvonta voi toteutua myös ilman kunnan puuttumista, jolloin se on lähinnä järjestöjen palvelujen tarjonnan varassa.

Mahdollisuudet valvonnan järjestymiseen näyttäisivät tällä hetkellä olevan riippuvaisia siitä, asuuko lapsi paikkakunnalla, jossa valvontaa on saatavissa. Silloinkin, kun valvontaa periaatteessa on saatavilla, vanhemmat saattavat olla eriarvoisessa asemassa valvonnan aiheuttamien kustannusten korvaamisessa. Havaintojeni mukaan ne kunnat, jotka järjestävät valvontaa itse, eivät peri varsinaisesta valvonnasta maksua omilta asukkailtaan. Myös osa järjestöistä ilmeisesti suosii oman toimialueensa asukkaita maksuperusteissaan.

Valvontaa ei siis näyttäisi olevan saatavissa kaikissa kunnissa ainakaan edes olennaisilta osin samoilla ehdoilla. Epävarmuutta aiheuttaa myös se, että valvonnan saatavuus saattaa olla riippuvaista esimerkiksi järjestön saamasta avustuksesta tai kunnan mahdollisuuksista järjestää valvontaa kysyntää vastaavasti.

4

Esitys

Edellä olevan perusteella esitän, että valtioneuvosto selvittäisi, voidaanko lasten ja vanhempien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistää säätämällä lailla oikeudesta saada määrättyissä tilanteissa ulkopuolista valvontaa lapsen ja vanhemman välisiin tapaamisiin.